

הרב שלמה שפירא

מח"ס כוס של ברכה

בית שמש יצ"ו

סדר תנאי קבוע להנצל מספיקות בברכות*

א. הנה הרבה מהלכות ברכות הנהנין תלויות בדעת האדם המברך. ופעמים רבות מתעוררים ספיקות ושאלות בזה. ובדר"כ יש עצה, לכוון בדעתו במפורש, ולהנצל מהספיקות. כעין מש"כ הרמ"א^ג, שבכדי להנצל מספיקות האם הברכה על מאכל חלה גם על מינים אחרים, יש לכוון להדיא, בשעת הברכה, שדעתו על כל המאכלים שיובאו לפניו. וכן יש עוד פרטי דינים כה"ג.

וי"ש מקום לדון בזה, האם מועיל להתנות מראש, אחת ליום או אחת לשנה, שכל הברכות שיברך, הם על דעת זו.

ועל דרך מתניתין הערוכה בדינו^ז, "הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל".

ב. והן אמנם איתבדר בעלמא מש"כ הגאון מבוטשאטש^ד וה"אפיקי ים"^ה להתנות בכל יום על כוונת השמות, ונדפס בסידורים. ואף אם פקפקו בזה כמה, לכאורה נראה שיסוד הפקפק הוא, מפני ששם יש טעם של יראה מפני השם הקדוש, שמפאת קדושת השם אין לזרקו סתם בלי כוונה, אבל כאן שבעינן כוונה בעלמא, יש לדון שמועיל.

ג. וכע"ז נמצא כתוב בשם החזו"א, בנידון דומה. והוא: שמי שקורא ק"ש בלי ברכותיה, קודם התפילה, ונתאחר לו השעה וספק אם יספיק לקרוא ק"ש בברכותיה בזמנה, יכול להתנות שאם יספיק לקרוא ק"ש בברכותיה בזמנה, אז יוצא ידי ק"ש בקריאה זו קודם התפילה, ומה שיקרא אח"כ בברכותיה הוא כקורא בתורה, אבל אם לא יספיק, אז קריאה זו היא כקורא בתורה והק"ש שיקרא אח"כ בברכותיה הוא לשם מצוות ק"ש. וצידד בזה החזו"א, שאפשר שיהיה מועיל להתנות כן פעם אחת לכל ימי חייו, שכל פעם שקורא ק"ש קמנה לפני התפילה הוא כנ"ל.

א. לע"נ הגאון המובהק ר' שריה ב"ר בצלאל יעקב דבליצקי זללה"ה. נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ. תשוח"ח להרה"ג הרב שלמה דרוי, הרב בצלאל דבליצקי, הרב א"ש לנג. המלמד תורה לעמו ישראל הוא יברך להזולכים בדרכיו.

ב. אר"ח ר"ו ה'.

ג. נדרים כ"ג: לפי נוסח הגמ'.

ד. בסידור דעת קדושים ב"תפילה לדוד" בתחילת הסידור, אות י"א.

ה. בהנהגות שבסוף הספר.

ד. וז"ל הספר אורחות רבינו:

"סיפר" לי הגר"ח קנייבסקי שליט"א, פעם התאחר בבוקר והי' קרוב לסוף זמן ק"ש, ואמר לו מרן החזו"א זצוק"ל לקרא ק"ש על תנאי, שאם עדיין לא עבר זמן ק"ש בשעת התפלה לא יצא בק"ש שקורא עכשיו, ורק בק"ש עם הברכות שאח"כ יצא. ושאלו ר"ח אם צריכים כאן לכל דיני התנאים כגון כפול וכו', ואמר לו מרן שא"צ תנאי כפול ולא שום דיני תנאים, כמ"ש הרמב"ן (בב"ב דקכ"ו ע"ב)¹ שכל דבר שאינו בין אדם לחברו א"צ משפטי התנאים². ועוד הוסיף לו מרן שיוסיף להתנות [ש]אם תנאי זה שייך לברירה א"כ קורא עכשיו בלי תנאי³, ובלשון זה יאמר: "אם זה שייך לברירה אני רוצה לצאת בכל אופן בק"ש של עכשיו, ואם זה שייך לדיני תנאי, הריני מתנה שאם בשעת התפלה לא יעבור עדיין זמן ק"ש איני רוצה לצאת בק"ש של עכשיו, רק בק"ש עם הברכות שאח"כ, ואם לאו אני יוצא בק"ש של עכשיו", כל זה אמר מרן לר"ח. ואמר ר"ח למרן שראה בספר אחד, כמדומה לו בספר עמק יהושע האחרון, שאפשר להתנות פעם אחת לכל ימי חייו שכל פעם שיקרא ק"ש לפני התפלה יהי' על תנאי זה, ואמר לו מרן, יתכן שדבריו נכונים⁴.

ה. ובכן נמצאת עצה זו בספר עמק יהושע אחרון⁵, אחר שהאריך שיש מעלה לקרוא ק"ש מוקדם תיכף בקומו כמו שהאריכו המקובלים, וסיים וז"ל⁶ "ואדם הרגיל לקרות ק"ש בברכות בזמנה, אוי כשקורא פעם ראשונה כל הק"ש תיכף בקומו יתנה בלבו, באם יותר רצוי לפני הקב"ה ק"ש השנייה שקורא בברכותיה, אוי יכוין בק"ש ראשונה כקורא בתורה

ו. מהדד' ישנה ח"ג עמ' ר"ה ומהדד' חדשה ח"א עמ' צ"ט.

ז. ד"ה הרי זו.

ח. הנה יש אומרים אחרת, ובסידור הגר"א קודם ק"ש כתוב בשם הגר"י סלנטר שבעינין לזה תנאי כפול, וכן אומרים בשם הגר"ז מבריסק (בס' עובדות והנהגות לבית בריסק ח"ד עמ' נ"ב), ובס' הליכות הגר"א ומנהגיו סי' ס"א שמועה הפוכה בשם החזו"א להחמיר וצ"ע. ואציין בקצרה המ"מ לזה כפי שהעתקתי מכמה ספרים: ברמב"ן שם איתא שרק בדבר הנוגע ב"א לחבירו בעינין תנאי כפול, וכ"כ הר"ן שם, ודומה לזה בשטמ"ק (נויר י"א בשם הר"ר עזריאל), ובמאירי (קידושין ס"א. ד"ה וכן), אמנם בירושלמי בכמה מקומות נראה דלא כהרמב"ן (קידושין פ"ג ה"ג דף ל"ה, נויר פ"ב ה"ד דף ז, וכן נראה בתוס' (כתובות נ"ו. ד"ה הרי, נויר שם ד"ה דהוי), אמנם הקר"א (על התוס' נויר שם) כ' דמהבבלי נראה דפליג אירושלמי וכהרמב"ן וסיעתו. וגבי נדרים איתא ברמ"א (י"ד ר"כ ט"ז) דא"צ תנאי כפול (גם בנוגע לאחרני) "דלא גרע דבורו מכוונת הנודר", (והביאו במ"ב תקס"ט ד'), אבל יש מהגר"כ שפקפקו. אמנם הגרש"ז איערבאך ר"ל דגם החולקים על הרמב"ן, כהיר, היינו דבבר שעכ"פ חלות התנאי נוגע באיזה אופן לאחרים, כנויר ונדרים, אבל דבר שהוא לגמרי בינו ובין קונו כמצוות קיש י"ל מהדד' (הליכות שלמה תפלה עמ' צ"א דבה"ל אות כ' ד"ה אפילו).

ט. אמנם הגרע"א (בהגהה על השו"ע א"ח ס"ס מ"ו) כתב בפשטות שאפשר בכה"ג לעשות תנאי, ומשמע שלא חשש בזה לברירה. (גם בשע"ת לקמן נראה שעשה תנאי כה"ג ולא חשש לברירה, אלא דהתם הוא על ברכות וי"ל דבדרכן יש ברירה, ולקמן ביריתי קצת עני"ז).

י. חיברו מו"ה יהושע אלתר ווילדמאן אב"ד קנסקיווליא ואח"כ בירושלים, נדפס פולין תרע"ג בהסכמות נמרצות מחכמי הדור, הגר"ח מבריסק הדברי מלכיאל ועוד.

יא. ב"עלה לתרופה", עמ' ק"ס אות ד'.

ולא לצאת בה המ"ע של ק"ש, ומוטב שיאמר בן בפירוש ויועיל תנאי זה שפירש פעם אחת על כל ימי חייו".

ו. ובספר וזאת הברכה⁶⁵ הביא בשם הגר"י פישר זצ"ל, לגבי תנאי שברכתו תחול על כל המינים (הנמצא ברמ"א בס' ר"ד), ש"אין ברור" אם מועיל להתנות פעם אחת לזמן מרובה.

ז. והג"ר שריה דבליצקי זצ"ל כתב קונטרס "תנאים טובים" ובו כמה תנאים שראוי להתנות בכל יום ויום, ובתוכם כתב תנאים לעניין ברכות, כגון לעניין כל המינים, וכה"ג, אבל בהקדמה שם כתב לגבי התנאים בברכות וז"ל, "וקשה להכריע לדינא אם אפשר להסתמך על תנאי זה 'לכתחילה', לכן ראוי בל"ג להזהר לכוון בכל ברכת הנהנין שמברך להדיא". (ונראה שדעתו שעכ"פ 'בדיעבד' יש לסמוך ע"ז).

ח. אמנם בס"ד ראה זה חדש, שמצאתי בספר אחד שמציין, שמצאנו הכרעה בזה להדיא, בספרו של אחד מהפוסקים שכל ישראל שותין מימיו בצמא, ה"ה ה"שערי תשובה", רבינו חיים מרדכי מרגליות זצ"ל אב"ד דובנא והגלילות.

דהשערי תשובה האריך למעניתו, (בס' ח' סק"ד)⁶⁶, מה לעשות בנידון פשט הטלית ולבשה שנית לעניין ברכה, שהוא נידון חמור וכידוע.

וכתב שהדרך הישרה בזה, היא להתנות בברכת הטלית, שאם אח"כ יפשוט אותה ושוב ילבש, אזי אם ילבש אותה מחדש בזמן שיכול לברך שנית על הטלית, אז הוא מכוון שלא תחול ברכתו על הלבישה השניה, אבל אם בזמן הלבישה מחדש אינו יכול לברך שנית כיוון שהוא במקום האסור להפסיק בתפלתו, אז מכוון שהברכה תחול גם על הלבישה השניה. (ויועיל זה בצירוף דעת הרמ"א שהט"ק מצרף, ואכמ"ל, וע' גם ביאורו"ל שם ד"ה וי"א שהביא זה מהשע"ת).

וכאן הוסיף השערי תשובה, שאם יכוון בן בעת ברכת הטלית להדיא כמה פעמים – אזי מכאן ואילך, כל הפעמים, כסתמא גם כוונתו בן, ויכול לסמוך על זה, גם לכתחילה.

והנה קמן, אחד מגדולי הפוסקים, שמכריע בפשיטות שמועיל תנאי לעניין דעת בברכות. אלא שהאופן שהוא כתב אינו "תנאי", אלא שמכוון כמה פעמים, ואז ממילא נמשך בן גם הלאה שכל הברכות נחשבות כאילו כיוון בן להדיא. ויש להדגיש ששם המדובר בתנאי "מורכב" ומפורט.

מ. וז"ל השע"ת הנוגע: "והרצוה לצאת מידי פלוגתא בזה.... ולכן נראה שיכול לעשות: לכוון בשעת ברכה, וגומר בדעתו שלא תפטר ברכה זו רק לבישה הראשונה לבר, ואז אינה פוטרת מפשיטה ואילך אף שדעתו לחזור וללבוש ויש עליו ט"ק, וכעין שב'

יב. פ"ז אות ג', עמ' 65.

יג. הס"ק בשערי תשובה השתנו בין המהדורות, (כי הס"ק המקורי ה" על הבאר היטב), לכן בחלק מהמהדורות הוא בס"ק ט"ז.

בתבואות שור בשם הפרי חדש שהבאתי לעיל, ואף שבתבואות שור שדא ביה נרגא וכתב דלא מהני מה שמחשב, היינו לפי שהמוכנים לשחוט לפניו ומכוין לשחטם לא מהני מה שמחשב שאין פטר שחיטתו בברכה זו, אבל בזה שפיר י"ל שאין מברך רק על מעשה לבישה זו, ואם יפשוט ויחזור וילבש פנים חדשות באו לכאן, ולרווחא דמילתא יש להפסיק ג"כ באיזה שיחה לאיזה צורך שיהיה נחשב כהיסח הדעת, וכבר כתבתי בשם התבו"ש דכה"ג לא הוה כגורם ברכה שא"צ, דמותר להכניס עצמו לספק זה מליכנס בספק שנמנע לברך, וכן אני נוהג, ומ"מ הואיל וזמנין דמתרמי שצריך לפשוט שעומד בתחלה במקומות שאינו רשאי להפסיק, לכן אני גומר בדעתי שלא יפטור הברכה כשאצטרך לפשוט בשעה שיש רשות להפסיק בדבור, ואז טרם לבישה אני מפסיק באיזה מלות וחוזר ולובש בברכה, ומ"מ כשאירע שצריך לפשוט במקום שאין רשות להפסיק, יהיה כח הברכה ראשונה עומדת במקומה, כיוון שפושט ע"מ ללבוש מיד וגם נשאר עליו ט"ק, ומהני לצאת ידי ברכה בלבישה שניה עכ"פ לדעת הרמ"א ודעמיה, ומי שנוהג כן כמה פעמים לבוין בשעת ברכה לשם כך, אף אם אינו מכוין אח"כ ועושה הברכה בסתם, מסתמא על דעת מנהגו הוא מברך. ע"כ.

ותא חזי שהדבר ה' פשוט לו להשע"ת, ולא חיפש אף לדון בזה או להביא ראיות. וגם כתב שכך הוא נוהג, (אם כי לא פירש להדיא גם על חלק זה של "מסתמא ע"ד מנהגו הוא מברך").

ואחר שכן פסק השע"ת, ולא מצינו חולק, ומביאים שבעי"ז נטה החזו"א, לכאורה יש לסמוך על זה.

י. והנה צריך לדעת שעל כרחנו נזקקים אנו מאוד לזה, כי מי שמשתדל לקיים דברי הרמ"א, ולכוון בכל מאכל על כל המאכלים, מצוי מאוד שבשעה שמתעורר אצלו הספק, אינו זוכר האם כיוון בשעת הברכה או לאו. באופן שמי שנוהג כהרמ"א רק נכנס לספיקות עי"ז. ולכן ע"כ צריכים אנו לסמוך על דברי השערי תשובה הנ"ל.

יא. אמנם לכאורה נראה שלגבי דין אחד מהלכות ברכות י"ל שלא יועיל זה, והוא לעניין דינא דהרשב"א הנודע, דסי' רי"א"ז, שאם מברך על מאכל אחד ואח"כ רוצה לאכול מאכל נוסף שהוא יותר חשוב, אין נפטר המאכל השני, אף שהמאכל השני היה לפניו בשעת הברכה, או שדעתו ומנהגו לאכול ממנו אחרי המאכל שבירך עליו. והנה הרי לעניין דין זה מבואר, שאף שאם דעתו להדיא לפטור את המאכל היותר חשוב, מועיל לפטור, מ"מ בעיני דווקא "דעת להדיא", אין מועיל "דעת סתמא", היינו אם המאכל השני החשוב יותר עומד לפניו⁶⁷, או שדרכו תמיד לאכול אחרי מאכל זה⁶⁸.

י. ב"י בסוף הסימן ורמ"א סעיף ה'.

זו. כן מבואר במ"ב שם סקל"ז וביאורו"ל שם.

זו. מסתבר שכן דומה זה לדין הנ"ל שהמאכל השני לפניו, וכ"כ בס' וזאת הברכה פ"ז עמ' 67.

והנה אם היה השע"ת כותב שיש כאן "משפט התנאים", שיכול להתנות כן, א"כ היה מקום לומר שתנאי נחשב כדעת מפורשת, שמתנה שכך תהיה דעתו. אבל מכיוון מסברת השע"ת הוא כעין "על דעת ראשונה הוא עושה", וכלשונו "על דעת מנהגו הוא מברך", א"כ לכאורה אינו נחשב יותר ממי שנוהג לאכול את המאכל היותר חשוב לאחר המאכל הפחות חשוב, ולכן נחשב זה ל"דעת סתמא", ולכן לדינא דהרשב"א נראה שלא יועיל מוש"ב השע"ת. (ובאמת דינא דהרשב"א הוא כהררים התלויים בשערה, יש בו הרבה פרטים שלא נתבארו כ"כ בפוסקים, והוא נוגע הרבה למעשה ממש שאפשר להכשל בברכה שאינה צריכה", והיה באמת תועלת למצוא לזה עצה, ואכ"מ"י).

יב. לכן לענ"ד ה' מקום לומר למעשה, שבכדי להנצל מספיקות, ראוי לעשות כך:

א. יאמר תנאי, פעם אחת בשנה. ב. יכוון להדיא איזה תקופה בכל ברכה את כל התנאים. ג. ואחרי שהתנה וגם הרגיל עצמו, יכול לסמוך על דברי השע"ת.

והרוצה להחמיר, יכוון להדיא בכל ברכה וברכה, ובאופן זה, אם מסתפק למפרע האם זכר לכוון בשעת הברכה, ודאי יכול לסמוך בספק הזה, שוודאי כיוון כמנהגו, ואפילו לא כוון, בכה"ג ודאי יש לסמוך על השע"ת.

יג. והגר"ש דבליצקי בספר "תנאים טובים", כתב להתנות ג' תנאים לעניין ברכות, ואלו הם, "והריני מתנה בזה שבכל ברכות הנהנין שאברך, (א) שכל ברכה תחול גם על כל המינים אוכל ומשקה הנמצאים בכל מקום, שברכה ההיא יכולה לחול עליהם לבתחילה או שיכולה לפטור אותם לבתחילה, כאילו כוונתי עליהם להדיא, (ב) ושכל ברכה תחול גם על כל החדרים, (ג) ושכל ברכת המוציא תחול גם על כל העונות שאוכל בסעודה".

יד. ואדון קצת בג' התנאים שכתב.

תנאי א' הוא תנאי הרמ"א הנ"ל. ויש לדעת שתנאי זה מועיל גם לעניין דברים הבאים בתוך הסעודה, שאם הביאו באמצע הסעודה מאכלים מבית אחר שלא הייתה דעתו עליהם, לפי השו"ע צריך לברך עליהם ברכתם הראויה ואינם נפטרים ע"י הסעודה, ואף הרמ"א שכתב שם שסתם האדם דעתו על מה שמביאים בתוך הסעודה, נראה בכמה אחרונים שהיינו רק מחמת שהיה מנהג לשלוח דורות מבית לבית באמצע

זו. ובעת יצא קונטרס מלא ספקות וספיקי ספקות בדין זה, בשם "דינא דהרשב"א".

יח. אמנם כב' הגר"מ פטרפרוינד שליט"א דעתו שגם בדינא דהרשב"א י"ל שיועיל להתנות, עיין בדבריו.

יט. עמ' ו'.

כ. סי' קע"ז ד'.

הסעודה^{כא}, וכהיום נראה שהתבטל מנהג זה ולכן לכאור' יש מקום להחמיר גם לפי הרמ"א. ויועיל לזה התנאי^{כב}.

אמנם לעניין ברכת היין שפוטרת שאר משקין, לכאורה יש בזה שאלה גדולה, כי בראשונים נאמר שעכ"פ אם אינו "קובע" משתה על היין, אלא רק שותה כוס אחת של יין וכגון בקידוש, או צריך דווקא שיהיו המשקין לפניו, ואין מועיל בזה שדעתו לשותות עוד משקין, אמנם ו"א שדעת כן מועילה לזה, אבל המ"ב כתב שלכתחילה יש לסמוך על ברכת היין רק על משקין שהיו לפניו ממש. וא"כ, תנאי זה רק יגרום בעיה, כי בכל ברכת היין תהיה דעתו על כל משקין שבעולם, ואז יכנס בזה תמיד לספק אם מהני לזה דעת.

ולכן יש להוציא מכלל התנאי את היין.

(ולכאור' היה מועיל לעשות כאן את ההיפך, ולהתנות שאין דעתו לפטור בזה את המשקין שאינם לפניו, והיינו גם אלו שדעתו להדיא לשתותם תיכף, ואז לא יכנס לספק, שמא אלו שאינם לפניו אינם נפטרים. אבל אין ברור אם מועיל בכה"ג דעת שלא לפטור, שלכאור' אינו מועיל. עיין בהערה^{כג}).

מו. והנה לגבי התנאי השני, "שכל ברכה תחול בכל החרדים", יש לציין שבדיעבד, בלא"ה פסק הביאווה"ל^{כד} שיש לסמוך שבתוך הבית אינו נחשב שינוי מקום גם מחדר לחדר, (ואפילו לכתחילה, יש שחידש שכהאידינא שנשתנו העיתים, וניטל יישוב הדעת מאנשים, והכל נוהגים להלך

כא. כן חקר בתהילה לדוד (שם), ועיין בוואת הברכה פ"ח הערה 4 (עמ' 70) משמעות האחרונים בזה לכאן ולכאן, והסיק שלמעשה י"ל סב"ל.

כב. ואולי זו כוונת הרמ"א במה שהסיק שם "ועיין סימן ר"ו", היינו למש"כ שם שעדיף שתהיה דעתו באופן מפורש.

כג. בס' וואת הברכה פ"א הערה 4 (עמ' 98) הביא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שאין מועיל תנאי כזה. וכן הביאו בשם הגר"ח פ"ש שיינברג זצ"ל (מ"ב דרשו סי' קע"ד הערה 11 – בסוה"ס). (ויש לדון אם כוונתם רק לפי הפמ"ג שבכל ברכה אין מועיל לסייג את הברכה שלא תחול על כל המאכלים, או ד"ל שאפי' לפי התב"ש שבעלמא אפשר לסייג, כאן חמור טפי, ואכמ"ל). אמנם דעת הגר"ש דבליצקי זצ"ל שמועיל (שמעתי מהגר"מ פטרפרינד). ובחיי אדם כלל נ"ה סעיף ו' איתא וז"ל, "המקדש על היין ודעתו לשתות יי"ש או קאווע, המ"א כתב דאין צריך לברך על המשקין ולי נראה דצריך, לברך ולכן הנכון שיכוין שלא לפטור המשקין, ואף על פי כן יברך שהכל על מעט צוקר ויכוין לפטור גם המשקין". וצ"ב כוונתו מהו "ואעפ"כ", הלא אם גם מברך על צוקר, מה התועלת לכוון שלא לפטור. ואם תאמר כדי שלא יהיה ברכה שא"צ, הרי בלא"ה (לפי המ"א) הוי ברכה שא"צ שהרי יכל לכוין לפטור. וקצת נראה כוונתו שבעצם יכול לסמוך על מה שמכוון שלא לפטור, ורק לרווחא דמילתא יוסיף ויברך על צוקר, אבל אם אין לו צוקר יכול לסמוך מעיד"ד על כוונתו. אבל בסוף דבריו בנשמת אדם שם הזכיר רק העצה של הצוקר (והאריך בזה) ולא הזכיר כלל הכוונה שלא לפטור, וגם בביאווה"ל (שם ד"ה ואפילו) שהזכיר כמה מדבריו של הח"א (אף שלא הסכים עמו לגבי קידוש) העתיק רק עצה זו, וצ"ב. (ואם היה מועיל בזה תנאי, כבר היה מקום להתנות תמיד שלא לפטור, כי יש בענין זה כמה חששות וספקות, האם מועיל דווקא בקבע, ובענין מיץ ענבים).

כד. סי' קע"ח ס"א ד"ה בבית.

אנה ואנה בעת אכילתם, לכן יש להקל גם לכתחילה, שנחשב עי"ז שעל דעת מנהגם הם מברכים ב"ה. (אמנם ראה בדברי הגר"מ וייל בזה).

פז. ויש להוסיף לזה עוד תנאי לגבי שינוי מקום, לגבי סעודת פת, שהדין הוא כדברים המעונים ברכה לאחרים במקומם, שבדיעבד גם אם יצא ממקום למקום, יכול להמשיך ולאכול ולא הוי היסח הדעת. אמנם, כ"ז בדיעבד, אבל לכתחילה אין לצאת. אמנם בכמה מקרים שרי לצאת אף לכתחילה^י, ואחד מהם, הוא המתנה לכתחילה לשנות מקומו באמצע הסעודה^י. ואין צריך בזה דווקא שדעתו מוחלטת להמשיך במקום אחר, אלא אף אם קובע בדעתו שכוונתו לקבוע סעודתו בכל מקום כדי שאם ירצה יוכל לשנות מקומו, מותר^י.

ץ. הג"ל ראוי להוסיף גם תנאי זה, וראיתי שכבר קדמוני בזה^י. ויועיל להרבה מקרים, ובפרט להחולכים בדרך הבעש"ט חק', ומנהגם (בפרט בליל ש"ק) להתחיל הסעודה על שולחנם ולהמשיכה על שולחנם של צדיקים שקורין "טיש"ל.

יז. אמנם תנאי שלישי שכתב הגרש"ד, לגבי לפטור בהמוציא את העוגות בסעודה, מקורו בדברי החי אדם לא, הוב"ד בביאור^י ל"ל. והמעלה בזה, לצאת דעת רוב הפוסקים ויש לזה מקור כבר בראשונים, שבברכת המוציא אפשר לפטור בדיעבד פת הבאה בכסנין, דחשיב "לא שיקר בברכתו" (אף שהח"א עצמו נראה שהדר ב' – עיין בהערה)^י.

כה. בשם הגרש"ז אויערבאך, הליכות שלמה מועדים ניסן – אב פ"ט דבר הלכה את נ"א עמ' ר"ג). ושם בהערה 179 שלעצמו החמיר.

כו. ובס' שערי הברכה (פ"ט אות ל"ג) כתב סימן נאה לכל אופני ההיתר לצאת באמצע סעודת הלחם, "האכלתם לחם דמע"ה", נוט' "דעתו" "מצווה" "עראי" "הולכי דרכים".

כו. כמבואר במ"ב סי' קע"ח סקל"ג.

כה. כמבואר בא"א בוטשאטש (שם, ריש הסימן). אמנם סיים שם שאף שכן הסברה נותנת צל"ע עוד בזה, אך לכא' מכיוון שכל עצמנו כאן בדין לכתחילה, ודאי יש לסמוך על זה. ובפרט דלפי חלק מהאחרונים משמע שענין הדעת בשינוי מקום, הוא לאשווי לאותו המקום כחלק מהמקום שהוא מברך בו, היינו שקובע בעצמו שאינו מצומצם בברכתו רק למקום הזה, ודאי שפיר י"ל שיכול לקבוע כפי דעתו אף אם אין מוחלט בדעתו ללכת לאותו המקום.

כז. בס' שערי הברכה שם (הערה נ"ב) הביא כן בשם קובץ זרע יעקב (סקווירא, גל' י"א עמ' צ"א), ושם בשם ספר שלחן מלכים. (והגאון מח"ס שערי הברכה שליט"א פקפק בזה קצת שם וכתב דצ"ע למעשה, אולם להג"ל איתן יסודינו בדברי השע"ת).

ל. אמנם מי שבאופן קבוע עושה כן, א"צ כלל להתנות או לכוין, שוודאי על דעת מנהגו הוא מברך, אבל מי שאין הולך תמיד לשולחן, כגון מי שאינו גר במקום רבו ורק בשמתארח במקום רבו משנה המקום באמצע הסעודה, לכא' צריך להתנות ויועיל תנאי זה. (ויש לעיין בכגון מי שבכל פעם שנמצא על שולחן הוריו או חמיו ממשיך הסעודה על שולחן רבו, אי יש לומר שגם הוא על דעת מנהגו הוא מברך, כיוון שעכ"פ בכל פעם שאוכל אצלם מנהגו לעשות שינוי מקום).

לא. כלל מ"ג סעיף ח'.

לב. סי' קס"ח סוף סעיף ח'.

לג. כוונתי כמובן, לא מצד שהפהב"כ הוא ספק המוציא, דיש לנו ספיקא דדינא מה הוא פהב"כ,

אמנם הח"א, נראה שכוונתו הייתה באופן פרטי, למי שעומד לאכול בסעודה זו, עונות מסוימות, ומכוון לפתור. אבל לקבוע להתנות באופן כללי, יש לדון בזה.

דהנה, יש כאלו הנוהגים שלא לברך ברכת במ"מ בסעודה כללית. ולפי מנהג זה, ראוי ודאי להתנות כן, ובכך יוצאים בדיעבד, לפי רוב הפוסקים לה (וכן משמע בביאור"ל¹). שס"ל שברכת המוציא פוסלת פת הבאה בכסנין.

ולאידך גיסא, ראיתי מדרקדים, שנוהגים לפני סעודה שעומדים לאכול בה מיני פהב"ב, אוכלים לפני הסעודה פהב"ב, ומכוונים לפטור בברכת מיני מזונות את הפהב"ב שיאכלו בסעודה². ומדרקדים אחרים נוהגים לאכול בכל פעם מאכל שוראי צריך לברך עליו בורא מיני מזונות בסעודה, כגון מאכל הנקרא "ביסלי", וכד', ואלו וגם אלו ודאי לא יתנו כן, כי מה שעושים הוא ודאי עדיף טפי.

אולם פשטות ההלכה היא, וכן פשוט בשו"ע ונו"כ, שבפת הבאה בכסנין שמתקיימים בה ג' התנאים, צריכים לברך עליה בורא מיני מזונות. וא"כ, על פהב"ב זו, יפסיד את הברכה לכתחילה בגלל התנאי.

ולא רק זו, אלא הביאור"ל נוטה, שהמברך על פת שהיא בגדר "ממולא" בלבד, ג"כ "לא הפסיד", וקצת משמע שכן נוטה דעתו לעשות אפי' לכתחילה, ובספר "זואת

וממילא המוציא יפטור את הפהב"ב מספק, דזה מועיל בלי תנאי. אבל יש בהרבה פוסקים שס"ל שגם לו נמצא פהב"ב שהוא ודאי, מ"מ ברכת המוציא תפטור אותו בדיעבד (והיו לענייננו, כשיתבאר להדיא). והם: הל' ברכות להריטב"א (פ"ב יח), אבן העזר (קס"ח ח' ד"ה תו כתב הב"י), וכן משמע מדברי הרב ב' קיצוש"ע (בהלכות שהוסיף לדה"ח, דין טעות בברכות אות א' עיי"ש), וכנ"ל כן הוא בח"א והובא בביאור"ל. לכן זו עיקר השיטה, אף שיש חולקים (כן נוטה א"ר קס"ח סק"ב, וכן במאמר מרדכי שם סק"ח, וכן בח"א יש לכאן חזרה. דלקמ' בכלל נ"ח בנשמ"א סק"א האריך ונראה שמסקנת דבריו שהמוציא אינו פוסט אם לא מטעם ספק, ושם הוא גם מאוחר וגם סוגיא בדוכתא ע"ש, ועיין גם באג"מ אור"ח ח"ב נ"ד ויד"ח ח"ג סי' ק"ב אות ב' שנוטה כן). מ"מ נראה שכן העיקר יותר אחרי שנמצא שכ"ד הריטב"א.

לד. וכ"כ הבא"ח (ש"א פ' פנחס אות כ"ב), ואף שאיירי שם בגילוש גרידא, עיין שם באות כ', שס"ל ש"גילוש" הוא פהב"ב לכו"ע). והעיר עליו באור לציון ח"ב פ"ב תשובה י' בהערה.

לה. מלוקטים בכה"ח שם סקמ"ג.

לו. שם סעיף ח' ד"ה טעונים בסופו, שהביא ד' הח"א. אמנם שיש לדון בזה, בנדון הידוע של המברך ברכה שחלה לכתחילה על המאכל שעליו מברך, ורוצה לפטור בזה עוד מאכל, והמאכל השני נפטר בברכה רק בדיעבד, שיש בזה כידוע נידון, שבשו"ע סי' ר"ו סעיף ב' מבואר ששפיר דמי, ובמ"ב שם סק"י מחמיר בזה לכתחילה אבל דיעבד כתב דסב"ל, ובסי' קע"ו סק"ב ושעה"צ שם כתב בפשיטות שאין מועיל ואפי' בדיעבד, והחזו"א השיג ע"ז שכן מועיל וכד' המחבר.

לז. וכחומרת הרא"ש שהובאה בשו"ע ס"ס קע"ד לגבי ברכת המים בסעודה. (אגב אכתוב הערה בזה, הנה הרמ"א שם כתב "המנהג כסברא ראשונה", והנה הוא קצת מילתא יתירא דגם השו"ע דעתו לעיקר הדין כסברא ראשונה, כאשר כלל הוא בידינו דסתם ויש הלכה כיש, וכהמבואר שם בטור בשם הרא"ש שכ"ז אינו אלא חומרא. ונראה כונת הרמ"א שאין המנהג גם להחמיר בזה, ויש לדון אם כונתו גם שלמנהג דידן אסור לשתות מים לפני הסעודה. דהוי ברכה שא"צ. ויצא מזה הוראה שאף שהותר לעשות ברכה שא"צ בכדי להחמיר בספק ברכות וכד', אין מותר זה אם הוכרעה ההלכה לא כשיטה זו).

הברכה^{לח} ביאר יפה, שעכ"פ בהצטרף לנו שני תנאים, גם "ממולא" וגם "נילוש", ודאי יש לברך, וכמעט שאין שום צד להסתפק בזה, עיי"ש דברים ברורים. ובכה"ג, אין ראוי לפטור בברכת המוציא, שיוצא בזה רק בדיעבד, אלא צריך לברך בורא מיני מזונות. ובהרבה מהעונות מתקיימים כחדא שני התנאים הללו. וא"כ בתנאי זה, יש קלקול יותר מתועלת.

והנה אם נאמר להתנות "שברכת המוציא תחול גם על כל הפת הבאה בכסנין שאוכל בסעודה, כל שאין בו ב' התנאים של ממולא ונילוש המבוארים בשו"ע", או לכאן זה אינו טוב כ"כ, כי הרי יש פרטים בזה, כגון מה השיעור למי פירות שייחשב "נילוש", שיש בזה כמה מחלוקות.

וישמעתי מחכם אחד, שמתנה בתחילת סעודתו כך: שמכוון שברכת המוציא תפטור כל פהב"כ שיחליט בדעתו שלא לברך עליו בורא מיני מזונות (או ע"י עצמו, או באופן שיפטר ממישהו אחר). אבל פהב"כ שיחליט בדעתו לברך עליה, לא תיפטר.

והנה יש בזה חיסרון, שתלוי בברירה. ואכמ"ל כעת, רק אכתוב בקצרה. בשם החזו"א הבאתי לעיל שלא ברירא לי' אם כה"ג תלוי בברירה, ולכן החמיר בזה^{לז}. אמנם הגרע"א פשיטא לי' להקל בנוונא דהחזו"א הנ"ל לגבי ק"ש, אם כן נראה מדבריו שאין תנאי כה"ג תלוי בברירה.

ולכן לכאן לגבי נידו"ד ודאי יש להקל, שהרי אפילו תימא שתלוי זה בדין ברירה, ברכה לבטלה דרבנן הוא לרוב הפוסקים ובדרכנן יש ברירה^{לב}. ואפילו אם נחשוש לדעת האומרים בדעת הרמב"ם שברכה לבטלה הוא דאורייתא, מ"מ כל כה"ג דהוי ספק ספקא יש להקל.

אמנם יש קצת לדון, די"ל שברכה לבטלה חמירה דעיקרו דאורייתא וגם אסמכתו אקרא^{למ}, ונאמר דבכה"ג ליכא ברירה. והארכתני בכ"ז בע"ה בנספת.

ולכן למעשה יש לומר כן בדרך תנאי, אלא שאולי מהיות טוב, ולחומר ברכה לבטלה, בפרט לאותם מאחב"י מארצות המזרח שקיבלו עליהו דדעת הרמב"ם והמחבר דברכה לבטלה הוא דאורייתא, וכן נהגו, יש לעשות כהעצה של החזו"א לגבי ק"ש, ולפרש שאם התנאי הזה אינו יכול לחול ע"פ דין^{לנ}, אז אינו מתכוון כלל לפטור בברכת המוציא את הפהב"כ שיבואו בסעודה.

לח. ב"בירור הלכה" אות י"ב, עמ' 241. (ויש להוסיף לזה דעת הגר"ז בסבה"נ (ב' י') שכל פהב"כ שנילושה ברוב מיני מתיקה או ממולאת והמילוי הוא העיקר (לולי שאינו דגן) הרי הוא פהב"כ ודאי יש לברך עליו באמצע הסעודה). למ. וכן כתב המהרש"ם בדעת"ס סי' מ"ו (סעיף ט' ד"ה וטוב לומר) שלא להתנות, דאולי שייך לברירה. מ. כדקי"ל ביצה ל"ח.

מא. כפי שביאר השעה"צ רט"ו כ"א ע"ש.

מב. החזו"א אמר להתנות "אם זה תלוי בברירה", אמנם כאן לכאן גם אם זה תלוי בברירה יש מקום בריווח לומר ששפיר דמי להחיל התנאי, כתבתי נוסח "אם אינו יכול לחול ע"פ דין".

זכר ודאי נרוויה, שאת עיקר הדין נקיים, שמה שמברכים על פהב"כ שהוא ממולא ונילוש, אין בו חשש ברכה לבטלה, ועל שאר הפהב"כ עיקר הדין הוא ספק ברכות להקל.

יח. עוד תנאי יש להוסיף לדבר, הנה הביאורה"ל¹ האריך למצוא פתרון מה לעשות לברכה אחרונה על כוס של קידוש בשבת קודש. וסוף דבר כתב שיכוון בברכת המזון לפטור היין של הקידוש, ומועיל בדיעבד. ורואים מהביאורה"ל שבעינין לזה כוונה להדיא, לכן כראי להוסיף כוונה זו². אם אמנם שלמעשה י"א שמיין ענבים אינו נפטר בברהמ"ז. ועכ"פ מהיות טוב כראי להזכיר גם כוונה זו. (וודאי עדיף להזכיר באופן כללי יין שקודם הסעודה ולא דווקא כוס של קידוש).

אמנם יש לדון במי שדרכו לברך ברהמ"ז על הכוס עכ"פ בש"ק, כראוי וכנכון, שאולי אין ראוי שיתנה תנאי זה, כיוון שבברהמ"ז נפטר רק בדיעבד, בשעה שיכול להפטר לכתחילה בברכת מעין שלוש שמברך על הכוס של ברהמ"ז, ולכן מחמת שקובע עצמו לכוון בברהמ"ז, יקלקל בזה. אמנם כיוון שבדר"כ המקדש אינו בדיוקא המברך, (לא מיבייא כשיש אורה, שאז האורה הוא המברך ברהמ"ז כראיתא³, אמנם גם כשאין אורה, המנהג שבעה"ב הוא המקדש אבל אינו בהכרח המברך על הכוס), לכאוי ראוי להתנות, וודאי במי שהרבה פעמים איתרמי שאין לו זימון כלל ואינו מברך על הכוס. ואם כשמברך על הכוס, יזכור לתנאי, יכון אז להדיא שבברהמ"ז הווי לא תפטור את היין של הקידוש.

יט. עוד תנאי יש להציע, הנה יש קצת פקפוק בפוסקים, כאשר מטעם ספק חובת ברכה, יוצא הברכה מפי אחר, אי יש לחשוש שלהצד השני של הספק שהוא פטור מברכה הוי ברכה לבטלה⁴. והגרע"א⁵ כתב די"ל שלכו"ע אפשר לעשות זה בדרך תנאי. ובאמת יש שכתבו שבאמת כן הוא ממילא, שכוונת השומע היא לצאת על תנאי וא"צ לזה תנאי מפורש⁶. ולכן ראוי להוסיף תנאי זה ע"פ הגרע"א. (ובפרט לפי מה שעוררו⁷ שעכ"פ כאשר עונה אמן חמיר טפי דחשיב שמברך ממש⁸).

מג. סי' קע"ד סעיף ר'.

מד. ואמנם העצה הטובה לצאת ידי כל השיטות היא גם לכוון בברכת בורא פרי הגפן של הקידוש לפטור יין (או מיץ ענבים) שישתה בתוך הסעודה, אבל מ"מ כדאי גם לכוין בברהמ"ז, ואכ"מ. מה. ר"א א'.

מו. עיי' בצל"ח ברכות כ"א: (ד"ה בא"ד ור"ת ור"י) שהסיק שהוא תלוי במחלוקת הראשונים לגבי לשמוע דבר שבקדושה באמצע תפילת י"ח. וסיים דכיוון שהמנהג כרש"י דלא הוי הפסק והכי קיי"ל, יש להקל. וכ"ה באבנ"ז (סי' תמ"ה) שהאריך ולא זכר מדברי הצל"ח, ולסוף הסיק להקל ע"פ רש"י. (ולכאוי י"ל אכתי ברכה לבטלה חמורה טפי ואין ראוי מהמנהג). ומן הסתם ה"ז שייך להנידון הידוע של הבידה"ל והחזור"א.

מז. בהגהה על הצל"ח שם (נדפס בצל"ח הנדמ"ח).

מח. עי' הר צבי יו"ד סי' כ"א. (והגרע"א רצה להוכיח להקל מהפוסקים (בסי' קע"ח) שכתבו שאפשר לצאת מחבירו במקרה של ספק ולא חששו להצלת י"ח. ולד' הגרצ"פ הג"ל אולה הראיה. ונפק"מ בין אלו מה הדין כאשר יצא מחבירו בברכת הנהנין (לא מטעם ספק) ואח"כ אינו אוכל, אי הוי ברכה לבטלה. ואולי היה ראוי לפ"ז לתקן נוסח התנאי שיהיה תלוי בדעתו, אלא שבזה נופל לברירה, וילע"ע).

ב. ועוד ע"ז הדרך, הנה ידועה העצה שמרגלא בפומיהו של כמה מהפוסקים (כמו א"א מבוטשאטש ובא"ח), בכל אופן של ספק ברכות שרוצה להדר, שיברך את הברכה בלי שם ומלכות ויהרהר את השם ומלכות. והנה לכא' יש לדון, דלהצד שהרהור כדיבור, הא הוי ל' ברכה לבטלה. אלא שנמנו וגמרו הפוסקים שבהרהור איך שלא יהי' אין חשש ברכה לבטלה אפי' אי תימא דהרהור כדיבור, אמנם מ"מ יש מיעוט שחששו בזה כהשל"ה הק"י ועוד, ולכן כתב בס' עמק יהושע אחרון², להתנות שאם הוא מחוייב בברכה או רוצה שיהיה הרהור כדיבור, ואם לא רוצה שיהיה הרהור לאו כדיבור, וגם לגבי עצה זו כתב שם שיאמר תנאי זה פעם אחת ויעיל לכל ימי חייו. (וזה ברור שבהרהור בעלמא אם אינו מכוון להדיא שיהיה כדיבור, ודאי שלא שייך לזה ברכה לבטלה).

בא. והנה הגאון מבוטשאטש לגבי תנאי לכוונת השמות, כתב לאמר התנאי בכל יום, ובדרכו כתב הגר"ש דבליצקי לגבי כוונת השמות, וכידוע כבר העירו שאם התנאי מועיל, מנ"ל שיצטרך לאמר פעם בכל יום, ולמה שלא יועיל פעם בשבוע ימים או בשבוע שנים. ואין בזה הכרעה ברורה.

בב. ולענין לקצוב זמן לתנאי, הנה הגאון מבוטשאטש כתב בנוסח התנאי שקוצב אותו במפורש רק ליום אחד, "עד למחר בעת הזאת", (ובסו"ס אפיקי ים הנוסח שמתנה לאותו היום - "כשאזכיר בכל היום השמות"), ולכאורה יש בזה חסרון אם ישכח יום אחד להתנות, שלא יחול אז התנאי, וכן אם למחר התנה מאוחר יותר. ולכן הטוב ביותר היה בלי לקצוב זמן כלל, כפי שהוא מנהגנו במסירת מודעא לגדרים שאומרים בנוסח התרת גדרים בערב ראש השנה. וכן העיר הגר"ש דבליצקי ב"תנאים טובים"³. אלא ידוע מה שדייק הגר"י מברסקי⁴ מלשון הרמב"ם לגבי מודעא בגדרים⁵, שבעינן דווקא לקצוב בזה זמן. אלא שעדיין, אפשר לקצוב זמן מרובה, כפי שכתוב ברמב"ם "לעשר שנים". והנה הגר"ש⁶ אויערבאך הציע⁷ שאפשר להתנות "עד שאבוא לשנת מאה ועשרים", ולכאורה זה ג"כ קצת נוסח שאינו מסוים, ויותר טוב לומר "עוד מאה שנים", וכאשר יזכה בעזרה ש"ת לעוד אריכות יו"ש אחר מאה שנים, יתנה עוד הפעם.

מפ. ראיתי בשם שו"ת משנה הלכות וכעת אמ"א.

ג. עיין בס"מ ברכות ה' ט"ו ועוד. (ולפי זה תיפול הראי' מברכות כ"א, די"ל עונה אמן שאני דכמברך ממש הוי. אלא דמהצל"ח והאבנ"ז חזינו לכאורה לא כך, שהרי אטו ברשיעי עסקו שאינם עונים אמן. וראה לשון המ"ב סי' מ"ז סקב"ח שבספק ברכה"ת "ראה לשמוע מאחר כו' והוא יכוין לצאת ויענה אמן" ע"ש. ואולי יש לדחות כה"הר צבי" ובנ"ל).

נא. ע' במש"כ מס' שבועות פרק תורה אור אות קמח' (דף קפא' ע"ב).

נב. עמ' קס"א אות ט"ו ואילך.

נג. עמ' י'.

נד. ראה המראי מקומות בזה בספר "כל נדרי" פרק פ"א סעיף ב' (עמ' תכ"ב).

נה. פ"ב מגדרים ה"ד.

נו. מובא שם.

בג. ואם כנים כל דברינו דלעיל, יש להציע לכל אדם להתנות תנאי בברכותיו, וזהו התנאי:

"הריני מתנה שכל ברכות הנהנין שאברך מעתה ועד עוד מאה שנים, (א) שכל ברכה שאברך תחול גם על כל המינים אוכל ומשקה הנמצאים בכל מקום, כל אלו שברכה החיא יכולה לחול עליהם או לפטור אותם לכתחילה, וייחשב כאילו כוונתי עליהם להריא, מלבד בברכת בורא פרי הנפג, שאז אין דעתי שתחול ותפטור משקין הנמצאים בכל מקום שאין ברכתם כפח"ג, מלבד אלו שדעתי תהיה בשעת הברכה לשתותם, (ב) ושכל ברכה תחול גם על כל החדרים שכבית בו אני נמצא בשעת הברכה, (ג) ושכל סעודה פת שאוכל, דעתי לקבוע מקומי לכל מקום, שאוכל להמשיך סעודתי שם, (ד) ושכל ברכת המוציא תחול גם על כל העונות ומיני פת ופת הבאה בכסנין שאוכל בסעודה, רק אם אחליט שלא לברך עליהם ברכה ראשונה או להפטר מאחר, ואם אחליט לברך, עליהם אז לא תחול עליהם הברכה, ואם תנאי זה אינו יכול לחול ע"פ דין תורה, אני מכווין שלא לפטור אותם כלל), (ה) ושכל פעם שאברך ברכת המזון אחר הסעודה, כוונתי לפטור בה את היין ומיין ענבים ששתיתי קודם הסעודה. (ו) ובכל פעם שאצא ידי חובת ברכה ע"י שומע בעונה או ע"י הרהור, אזי אם אני פטור מהברכה החיא, אני מכווין שמה שאשמע או שאהרהר לא יהיו לשם ברכה אלא שמיצה או הרהור בעלמא."

כד. כתבתי כמובן להלכה ולא למעשה לפי שלא באתי לידי מידה זו כלל, והריני מציע הדברים, כשנתי בקרקע לפני חכמי ישראל המורים, בקאים בתורת א-ל מחומשת ספרים, ומדריכים אמת וצדק לעדת ישרים, לאורם נסע לדור ודורים, ויזכו לראות בהופיע ינון לארץ ולדורים, ועל כסאו לא ישבו עוד זרים".

נספח - בענין כשתולא התנאי בברכות במה שיחליט ויעשה אח"כ, האם יש לחוש מצד ברירה.

כפי שכתבתי לעיל, בעניין התנאי שברכת המוציא תפטור פת הבאה בכסנין - אותה שיחליט שלא לברך עליה, יש לחקור האם הוא תלוי בברירה. והדברים ארוכים ואכתוב בקצרה.

הזכרנו מה שהועד בשם החזו"א שמספקא לי' אם כה"ג נכנס לגדר ברירה, וכן צידד בזה המהרש"ם"י שיש להחמיר מצד ברירה.

נ. וייש"כ להרה"ג שליט"א ששמו עיונם בדברי והעלו דבריהם על הכתב.

נה. בדעת תורה סי' מ"ו ט.

אמנם מאי דמספקא לי' להחזו"א פשיטא לי להגרעק"א^נ, שאפשר להתנות תנאי זה של ק"ש, ונראה דלא חייש לביריה. והגרעק"א הביא ראייה לתנאי, מספירת העומר, כדאייתא בפוסקים לגבי מי שסופר ספירת העומר בציבור בבין השמשות או מפלג המנחה, שיתנה שאם יזכור לספור בלילה לא תיחשב הספירה של היום למצווה, ואם לאו תיחשב למצווה, ואז יכול לברך על הספירה בלילה. ויסוד דבר זה מבואר באבודרהם, ובמחזור ויטרי, הובאו בבית יוסף סי' תפ"ט, כפי שביארם שם המג"א, והובא במ"ב.

והנה אמנם מהתם הי' מקום לדחות שאין להביא בהכרח ראייה לדין ברירה (ואולי לא התכוון הגרע"א להביא ראייה מהתם לעניין ברירה), כיוון שספיה"ע דרבנן (לרוב השיטות ולהשו"ע), וברבנן יש ברירה.

(ואין) לומר שהראיה ממה שהשו"ע התיר לברך על הספיה"ע דליליא, והיינו א"נ שם"ל להשו"ע שברכה לבטלה דאורייתא. דזה אינו, דכל זמן שמחוייב מדרבנן לקיים המצווה דספיה"ע, חייבוהו רבנן גם לברך, וכאשר חייבוהו רבנן לברך, שוב אין בזה ברכה לבטלה אפי' מדאורייתא, ודוק).

אמנם כתבו האחרונים^ס שכן יש להביא ראייה, כיוון שספירת העומר בזה"ז "עיקרו דאורייתא", דכיוון שנתקן לזכר מצוות ספיה"ע דאורייתא, וקיי"ל בעלמא דבמצווה דרבנן שעיקרה דאורייתא ג"כ אין ברירה^א.

ולכן עכ"פ יש לנו פשיטות דהגרע"א וספק דהחזו"א.

ולכאורה יש להוסיף כאן (ואולי זו סברת הגרע"א), מה שייסד היש"ש^כ, והסכים לו הקצה"ח וביירו באריכות^כ, (וכעת לא ראיתי חולק מפורש), שכאשר תלה דבריו בשני צדדים, ובעתיד יתברר בוודאי כאחד הצדדים, בכה"ג אין לזה את הבעיה של ברירה. וכל הבעיה של ברירה הוא כאשר יכול להיות שבסוף לא יקרה כשני הצדדים שהתנה, אלא משהו שלישי. ולכן דינא הוא לכו"ע שהמקדש אשה ע"מ שירצה אבא, אם רצה אבא ה"ז מקודשת^כ, שמכיוון שסוף סוף הדבר יתברר, או שירצה אביו או שלא ירצה, ואין אפשרות שלישית, בכה"ג אין לחוש כלל מטעם ברירה. ולכן גם כאן, שהרי ודאי יתברר אחד מהאופנים, או שהוא יברך על הפהב"כ, או שלא יברך.

נב. הגהת רעק"א או"ח סי' מ"ו סעיף ט'.

ס. ע' ישוע"י על השו"ע שם, האלף לך שלמה או"ח סי' מ"ב, חזון נחום סי' ל"ב.

סא. כן צידד בתוס' עירובין ל"ז, וכ"פ במהרש"ל (ב"ק פ"ה דיני ברירה, פ"א אות יב), ובחזו"א דמאי סי' ט"ז אות י'.

סב. שם פ"ב.

סג. סי' ס"א סק"ג, ד"ה "והיש"ש כתב" ואילך.

סד. קידושין ס"ג, אבה"ע ל"ח ת.

ועוד יש להוסיף לנידון דידן, לכאן, דאפילו תימא ברירה הוי, מכל מקום קי"ל ברכה לבטלה דרבנן היא, ובדרבנן יש ברירה. אמנם לכאורה תלוי זה בגדר יש ברירה בדרבנן.

דהנה הב"י^ה הקשה סתירה בדברי הרמב"ם, שאף שפסק דבדרבנן יש ברירה^ט, מ"מ לגבי מוקצה פסק להחמיר שאין ברירה^י.

וכתבו כמה גדולי אחרונים^י לכאן דברי הרמב"ם, שכל מה שבדאורייתא יש ברירה ובדרבנן אין ברירה, אינו מחמת חילוק כללי המצוות בין דאורייתא לדרבנן, אלא מחמת שהמחלוקת אי יש ברירה או לאו, לא הוכרעה, ולכן נקטינן בה ככלל שבדאורייתא הלך אחר המחמיר ובדרבנן אחר המיקל, ויסוד הדין הוא משום שפסק דאורייתא לחומרא וספק דרבנן לקולא.

וממילא, ביארו האחרונים, במוקצה, דהוי דבר שיש לו מתירין שספיקו אסור גם בדרבנן, גם ברירה תהיה אסורה, אפי' שהאיסור הוא דרבנני^י.

ולפ"ז נאמר דה"ה הכא, שמכיוון שהחמירו חז"ל בספק ברכות שלא לברך, מחמת חומרא דאזכרת שם לבטלה (אף שבכה"ג הוא דרבנן), לכן גם אין ברירה.

אמנם יש לדעת שלמעשה קי"ל דגם בדבר שיש לו מתירין יש ברירה בדרבנן. כן פסק הרמ"א^ז. (ואף בדעת הרמב"ם כתבו ביאורים אחרים). והיינו שכללל הוא מ"מ, שבדרבנן יש ברירה. וממילא י"ל גם להכא להקל.

אלא ששוב חשבתי שברכה לבטלה אף שהוא דרבנן, מ"מ חשיב עיקרו דאורייתא, דהרי עיקר איסור לא תשא הוא דאורייתא. וכנ"ל הבאתי דבאיסור דרבנן שעיקרו דאורייתא יש הרבה המחמירים שאין בו ברירה. אלא שאין זה ברור כלל, די"ל שעניין ברכה לבטלה הוא עניין אחר מהזכרת שם לבטלה^ח. אמנם מצאתי בשו"ת עולת שמואל^ט

סה. סי' תקי"ח סק"ט.

סו. פ"ו עירובין הב"ג.

סז. פ"ב מהזיר"ט ה"ט.

סה. ע' חידושי התומים על הרמב"ם הלכות יום טוב פ"ב ה"ט, שעז"מ גרושין פ"ג ה"ד, צל"ח ביצה לח א. ישועות יעקב אר"ח סי' תצה ס"ק ז.

סז. אגב באגרות משה (אר"ג תשרי צ"ד סוף ענף ב') כתב די"ל שאין ברירה במוקצה מטעם אחר, מחמת שאחד הטעמים למוקצה הוא משום חשש הוצאה, וא"כ י"ל דחשיב עיקרו דאורייתא.

ע. אר"ח תצ"ה ד', וכן משמעות דעת הב"י הנ"ל.

עא. וענייני "עיקרו לבטלה" הוא מהדברים העמומים, למשל לדעת הרמב"ם תרומות ומעשרות בזה"ז באר"י עיקרן דאורייתא, אבל בסוריא אין עיקרן דאורייתא (כ"ד החזו"א ואכמ"ל, ועיין מה שביאר בדרך אמונה פ"א מתרומות הל' כ"א בבאור ההלכה ד"ה בד"א בא"י).

עב. למו"ה ר' שמואל קיידר (מחכמי פראג בדור הנובי, מוזכר הרבה במ"ב), סי' כ', ד"ה דז"ל הרמב"ם (בסופו).

שכתב שברכה לבטלה עיקרה דאורייתא (וע"ש שגם עיקר חיוב כל הברכות עיקרו דאורייתא והוא כעין ברהמ"ז). וגם מצאתי במקום אחד שכן נראה מהשעה"צ"י.

עוד יש להוסיף, שהנה נחלקו הראשונים ע"י, אי אין ברירה, והתנה בברירה, מה חל, האם החלות חלה על שני הצדדים באופן מסופק (וכגון בתרומה, הכל הופך למדומע), או שבכה"ג לא חלה החלות על אף אחד מהצדדים (וכן הכריע החזו"א) ע"י. ולהסוברים שהחלות לא חלה כלל, א"כ גם כאן לא יחול התנאי, ומהחשש החמור של ברכה לבטלה עכ"פ פלטינן (דכשיכרך על הפה"ב, נחשב שהמוציא לא חל עליה כיוון שהיה תלוי בברירה).

ועוד יש להוסיף, שלהצד הנ"ל שכל מה שבדאורייתא יש ברירה, הוא מחמת ספקא דאורייתא לחומרא, א"כ הוא רק ספק, וכאן יש עוד כמה ספיקות, והוי ס"ס ושוב מותר, וכע"ז מצינו כבר בפוסקים ע"י.

לכן לסיכום יש כאן כמה וכמה צדדים לומר שאין מה לחשוש בנידו"ד מברירה:

א. דעת הגרע"א שאין בכה"ג מה לחשוש לברירה.

ב. דעת גדולי אחרונים שבאופן שיתברר בוודאי יש ברירה גם בדאורייתא.

ג. דעת רוב הפוסקים וכן קי"ל שברכה לבטלה דרבנן ובדרבנן יש ברירה. (אלא דצ"ע די"ל שעיקרו דאורייתא).

ד. וקי"ל שגם בכה"ג שספק דרבנן להחמיר, כגון דשיל"מ, יש ברירה.

ה. וגם א"נ דברכה לבטלה דאורייתא, י"א שמה שאין ברירה בדאורייתא הוא מטעם ספק, וכאן יש עוד ספיקות, והוי ס"ס.

ו. וגם א"נ שיש כאן חשש, יש האומרים שכשמחיל חלות עם ברירה, אז החלות לא חלה כלל, וא"כ עכ"פ מברכה לבטלה פלטינן.

ע"י בשעה"צ רט"ו כ"א התקשה קצת מה הסיבה שבספק ברכות אסור להחמיר על עצמו ולברך, לפי הא דקי"ל דאיסור ברכה לבטלה דרבנן, וא"כ אם יחמיר ויברך יעבור רק על ספק דרבנן וקי"ל ספק דרבנן לקולא, וכתב דזה משום שאסמכוהו רבנן על לאו דלא תשא שהוא לאו חמור והוא כחייבי בריתות ומיתות ב"ד כמבואר בגמ' שבועות. ולכא"ו זה ממש הסגנון של "עיקרו דאורייתא". (אמנם אם לא היה לאו דשבועה לבטלה לאו חמור, לא היה בזה פתרון, דבעלמא קי"ל שגם איסור דרבנן שעיקרו דאורייתא ספיקו מותר, רק מחמת שהוא לאו חמור, לכן החמירו חז"ל לאסור הספיקות).

ע"י. ע' תוס' עירובין ל"ז: ועוד.

ע"י. דמאי סי' ט' סק"י.

ע"י. ע"י פתח הבית (לר"א טיקטין) דיני ברירה ענף ד', ובית יצחק (לר"א חבר) ברירה סי' ד'.

הרב ישראל מאיר ווייל

מח"ס וביום השבת, השולחן כהלכתי והמועדים כהלכתם

רב דק"ק "היכל יוסף שלום" "בני הישיבות"

רמת בית שמש ג', בית שמש יצ"ו

בענין הנ"ל

ראיתי הדברים בענין תנאי בברכות והם נפלאים במיוחד, ומלאים חן של עמל התורה בעמק ההלכה ובקיאות מופלגת בגמ' ובפוסקים.

אמנם, לענ"ד יש הגבלה אחת על התנאי, ואכתוב תחילה את המקרה ואח"כ אבאר את טעם ההגבלה בעזה"י.

מצוי הדבר במקומות עבודה, שעובד אוכל פירות או שותה בחדרו, ולעתים צריך לצאת להביא משהו מחדר אחר- והדבר לא מתוכנן, וכע"ז מצוי בפנימיה בישיבה שבחור התחיל לאכול פרי או שתה משהו בחדרו ומשום מה הוצרך לצאת לחדר אחר.

והנה, אע"פ שכתבו הפוסקים [עי' שבה"ל ח"א סי' ר"ה וזאת הברכה פ"ו ושבתי יצחק דיני נר שבת ודיני ברכות] שכיום גם אם לא מכוון מראש שרוצה לצאת מ"מ דעתו על כך, אבל במקרים אלו אין הדבר מצוי שיוצאים מחדר לחדר באמצע האכילה, ואין זה מצוי כמו בחדרי בית אחד, וממילא הדריגין לחיוב ברכה חדש כמב' בס' קע"ח סקמ"ה.

ויש לדון, אי מהני תנאי מראש שרוצה בכל השנה לכוון בברכתו שיוכל לעבור מחדר לחדר, (וכפי שכתב במאמר באות ט"ו להתנות לגבי שינוי מקום).

ולענ"ד לא מהני בזה תנאי, משום שכל מה שמצינו תנאי הוא בדבר שבאמת חפץ בו אלא ששכח לעשותו, אבל אם היה נזכר בתנאו היה מכוון כך, והתנאי אומר שכל מה שעושה עושה על דעת תנאו- והאמת הוא כן, ולמשל מש"כ הברכ"י בס' רע"ט [סק"ג וסק"ה] לגבי תנאי על נר שהודלק בשבת לדעת המחבר שם, הרי ברור שרוצה להתנות כן בכל שבת אלא ששכח להתנות והתנאי מראש מועיל לפרש את כוונתו שבודאי על דעת כן הדליק.

וכע"ז הביא המשנ"ב בס' תקפ"ט סקמ"ז לגבי מי שבא לביכנ"ס על דעת לכוון בתקיעות שמועיל גם אם לא זכר בתקיעות לכוון, משום שבאמת אם היינו מזכירים לו בזמן התקיעות בודאי היה רוצה לכוון כך אלא ששכח בזמן התקיעות.

וכן מצינו בבאה"ל סי' ת"ס [ד"ה וקמן] שאם אומר ככל מה שאעשה היום בעסק המצות הרגני עוסק לשם מצת מצוה, מיירי ג"כ בכה"ג שהתנאי מראש גורמת לכך שכל אפיתו תהיה על דעת אמירתו הראשונה, ובודאי אם היינו מזכירים לו בזמן האפיה, מיד היה אומר בודאי רצוני לכוונתו הראשונה אלא שלרגע שכח ממנה- ועל זה שייך לומר שתנאו יועיל להחשיב ת מעשהו שעשה על דעת תנאו הראשון.

אבל באופן שגם אם ייזכר בתנאי לא תהיה כוונתו באמת לכך, כגון במקום העבודה שעבשיו בזמן הברכה לא נראה לו שיצטרך לעבור מקום אלא שבזמן שנוצר הצורך לצאת מהחדר או היה רוצה את קיום התנאי כדי שיוכל לצאת, בזה לא שייך לומר שהברכה היתה על דעתו הראשונה, כיון שבאמת לא היה רצונו כך בזמן הברכה, ואע"פ שאם בזמן הברכה יכוון לכך אכן יועיל, אבל לא שייך תנאי מראש על דבר כזה, כי אין הדבר נכון שבזמן הברכה היה רצונו לכך ורק שכת לכוון, כי באמת זמן הברכה לא חשב שיצטרך בכלל לכוון ורק אח"כ למפרע רצה בזה.

ובשם כמה מגדולי ישראל מובא שנוהרו שלא לצאת מהחדר בין קידוש לנמילת ידים, והדבר מובן לפי המתבאר- ע"פ הרגלי החיים בעבר שלא היו רגילים לצאת מהחדר ואם התחדש רצון לצאת הוא לא היה מונח במחשבתו בזמן הקידוש, ולכן לא עשו תנאי מראש, כי התנאי לא היה יכול לעזור.

וזו המעם שענין התנאי לא הוזכר בפוסקים לגבי שינוי מקום בברכה.

ולכן, אע"פ שאפשר שהתנאי יועיל לחסידים שרגילים מדי פעם ללכת ל'טיש', מ"מ הוא לא יועיל למי שאינו רגיל בכך והתנה מראש שבשנה הקרובה חושב לצאת באמצע הסעודה, ובזמן שבירך לא זכר מהתנאי ורק כשהתעורר לו הצורך לצאת נזכר בתנאי, לענ"ד בזה לא יועיל התנאי כיון שגם בזמן הברכה לא היה רוצה בו ולא שייך לומר שהברכה היתה על דעת התנאי. ורק אם כיוון להדיא מועיל.

ואחתום בהערכה רבה על עוצם עמל התורה לשמה הניכר מבין הדברים.

הרב מרדכי הלוי פטרפרוינד

מח"ס נתיבות חוראה

עיר"ק ירושלים ת"ו

בענין הנ"ל

שמחתי לעיין בדברים היקרים והחשובים בעניין תנאי בברכות, שנכתבו במוטו"ד בסברא ישרה ובבקיאות מרובה.

ולחיבת הקודש כתבתי כמה הערות שיש להעיר בזה.

א. בעיקר הענין, כמדומה שעניין זה שייך למש"כ בשו"ת התשב"ץ (בתשובה מנכד התשב"ץ ר' אברהם אבן טואה, נדפסה בחוט המשולש טור שלישי סי' ז' ד"ה ויש לי ספק, עמ' ש"ל במהדור' מכון ירושלים) לענין מלמול נר בשבת אחר שיכבה, דיעווי"ש שהסתפק אם צריך להתנות בכל שבת או אם די להתנות בשבת אחת לכל השנה, ובתו"ד כתב דאפשר שאפילו לא התנה כלל מאחר שהכל נהגו למלמול הוי כאילו התנו שעל מנת כן הם מודליקים. ועי' מה שציין בזה בגליוני הש"ס בנדרים כג.:

עוד יש לדון בזה בדברי הביאור הלכה (סי' ח' סע' י"ג ד"ה אם היה דעתו) במש"כ לענין מי שרגיל ללבוש את המלית גדול בכל יום וכו', ע"ש ודוק.

וכן יש לציין גם לדברי הגריש"א בקובץ תשובות (ח"ב סי' ר') במש"כ על פי המשאת בנימין (סי' ק') להקל בד"ת הנדפסים בעיתונים, על דרך אותה סברה שהדעת של המדפיסים היא שלא תהיה בהם קדושה, ע"ש.

וכמדומה ששייך לכאן גם מה שנוהגים לסמוך על סברא כעין זו במה שהמנהג הפשוט שכשמוציאים ידי חובה בברכה בדבר קבוע, כגון בקידוש והבדלה, שהמקדש והמבדיל אינם מכוונים להדיא להוציא את בני ביתם, ועל כרחק שסומכים על סברא כעין דברי השע"ת שהובאו במאמר.

ב. באות ו"א כתב דלגבי דינא דהרשב"א בסי' רי"א שמאכל יותר חשוב אינו נפטר בסתמא, כיון דבעינן דעת להדיא כדי לפטור, א"כ סברת השע"ת לא תועיל לזה.

ומיהו לענ"ד אכתי יש להסתפק בזה. דהנה מה שנקט הה"כ שליט"א בתו"ד כדבר פשוט דמה שדרכו תמיד לאכול אחר מאכל זה לא יועיל לדינא דהרשב"א [וציין לזאת הברכה שכתב כן], לענ"ד מסתבר יותר שזה כן יועיל, וכן שמעתי בזמנו מאחד מחשובי המורים שליט"א, דאפשר שבאופן שרגילים לאכול בצורה מסוימת ועם סדר מסויים, מנה ראשונה ומנה שנייה וכו', א"כ כמו שבכה"ג לא נאמרו דיני הקדימה, כך גם לא שייך בזה דינא דהרשב"א, אלא גם הדברים החשובים יותר נפטרים למרות שלא כיון עליהם להדיא. ולדוגמא מי שאוכל דגים ואח"כ בשר, והבשר חביב עליו מדגים, אפשר שהבשר נפטר גם אם לא כיון עליו להדיא. וכמדומה שכן עמא דבר.

וכבר מצאנו ברעק"א [שהביא הביאור הלכה בסי' רי"א] שבאורח אצל בעה"ב שבירך על מאכל והביאו לו אח"כ מאכל חשוב יותר דאין את דינו של הרשב"א, ולא צריך לברך שנית על החשוב, דאתכא דבעה"ב סמך.

והשתא אפשר שכמו"כ גם סברת השע"ת תועיל לזה, אם כי לענייננו זה מחודש יותר, ועדיין צריך לחפש ראיות לזה.

(ואזכיר את ששמעתי כמה פעמים ממו"ר הגר"נ קופשיץ שליט"א בהאי דינא דהרשב"א, דנראה דכיון שמכל הראשונים רק הרשב"א כתב זאת, ושאר הראשונים סתמו ולא כתבו להאי דינא, על כן מצאנו בפוסקים שנטו לצמצם את הדין, וסמכו על כל מיני סברות כדי לומר שבאופנים רבים אין את הדין של הרשב"א. ופעם נשאלה השאלה אם אפשר לברך בפועל על דינא דהרשב"א, ואמר הגר"נ דכיון שהרמ"א והמשנ"ב פסקו זאת בסתמא, א"כ שפיר אפשר לברך על זה, אבל זה דווקא אם ברור לגמרי שיש את הדין, אבל כל שיש מקום להעלות ספיקות אולי בהם לא שייך דין הרשב"א, א"כ אין לברך, דהבו דלא לסיף עלה, וכמו שרואים במשנ"ב שמנסה למעט בדיון הזה ככל האפשר).

ד. באות י"ז כתב כמה אופנים שבהם יש לברך על עוגות בסעודה ושמי שיעשה תנאי לפטור תמיד בהמוציא יפסיד את הברכה לכתחילה, ולכן הסיק דיעשה תנאי רק על הצד שלא יברך.

ומיהו לענ"ד זה אינו, דבאמת כמעט לא מצוי עוגה שבודאי יהיה אפשר לברך עליה בסעודה.

דמה שכתב שפשטות ההלכה היא שבפת הבאה בכסנין שמתקיימים בה ג' התנאים, צריכים לברך עליה בורא מיני מזונות, הנה מלבד שזה נדיר מאד שיהיו בעוגה אחת את ג' התנאים, [וכמדומה שזה לא מצוי כלל שיהיה את ג' התנאים בלי שום ספק], בלא"ה גם בכה"ג שיש את כל התנאים אין זה פשוט שלמעשה יש לברך, שהרי יש הסוברים שמי שרגיל לאכול כזאת עוגה בסוף הסעודה הרי זה נעשה לחלק מהסעודה וא"צ לברך על זה, (עיין בס' הלכות הגר"א ומנהגיו להגר"מ שטרנבוך סי' קס"ח עמ' קס"ח, ושמעתי בזמנו שהגר"ש וואזנר העיד שכן היה המנהג בפרשבורג ועוד).

ו. ומש"כ שהביאור הלכה נוסה שהמברך על פת שהיא בגדר ממולא בלבד ג"כ לא הפסיד, וכתב דקצת משמע שכן נוסה דעתו לעשות אפי' לכתחילה, בעניי לא ידעתי איך משמע כן בביאור הלכה, ואדרבה לענ"ד בדבריו מבואר כמעט להדיא לא כך.

ז. ומש"כ עוד ע"פ ה"וואת הברכה" שבהצטרף ב' תנאים, גם ממולא וגם גילוש, בודאי יש לברך, ושכמעט אין שום צד להסתפק בזה, אחר בקשת המחילה לענ"ד הדברים תמוהים מוכא, דזה נגד הביאור הלכה שכתחילה כתב להדיא דאין לברך אלא אם נתמלאו כל ג' התנאים, ולא חזר בו מזה בהמשך דבריו, אלא שכתב שבגילוש אין לברך, ושכמעט המברך לא הפסיד, ומבואר בדבריו דלכתחילה אין לברך אא"כ יש את כל ג' התנאים. ויתר הטענות הנזכרות ב"וואת הברכה" לברך על ב' תנאים בלבד היו ידועות למשנ"ב ואעפ"כ הוא נקט שלא לברך, והוואת הברכה לא חידש כאן שום טענה חדשה, ואין לחלוק על המשנ"ב בכדי.

ובפרט שבבואנו להכריע לברך בכה"ג, הרי לנגדנו גם שיטת הרשב"א"י ועוד, שאין לברך כלל על פת הבאה בכסנין בסעודה (אף שלא הובאה בשו"ע).

ועכ"פ נמצא שכמעט תמיד אין לברך על עוגות בסעודה, ולכן התנאי הוא תנאי טוב להתנות שברכת המוציא תפטור כל מיני פהב"כ שאוכל בסעודה, וא"צ לחלק ולתלות שרק אם יברך בסעודה.

ח. אכן מה שהתקשיתי בעניי בתנאי זה, דבשלמא לענין פת הבאה בכסנין, יש מובן ודאי למה שנפטור בהמוציא, כפי שנכתב במאמר, אמנם מה שצ"ע הוא איך ברכת המוציא תועיל לפטור דבר שלדעת חלק מהשיטות הוא ודאי מזונות, כגון בסופגנין דלדעת הר"ש [שזו השיטה העיקרית] הוא בודאי מזונות ואין לו תואר לחם, וממילא ברכת המוציא אינה

יכולה לפטור זאת. ומה הביאור במש"כ הביאור"ל סי' קס"ח בתירוץ השני, שאפשר לכוין לפטור המוציא בפת סופגנין, אף שלא נאכלת לשובע.

ומחומר הקושיא חשבתי דאולי המעם שמועיל לכוין לפטור בהמוציא, ה"ז משום שבכה"ג הסופגניה והעוגה נעשים לחלק מהסעודה למרות שאוכלים אותם לקינוח. כלומר שהעצה הראשונה של הביאור הלכה שם (ע"ש) היא לכוין לאכול את הסופגניה לשובע כך שהיא תהיה חלק מהסעודה משום שהיא נאכלת למוזון ולא לקינוח, והעצה השנייה היא שהסופגניה תהיה חלק מהסעודה משום שכיונו לפטור אותה בהמוציא, ולמרות שנאכלת לקינוח ולא למוזון, ולכן אף אם ברכתה באמת מזוונת מ"מ היא נפטרת מצד שהיא חלק מהסעודה. ולא עיינתי די הצורך בסברה זו.

ובאמת כן נראה לשון ההלכה ברורה (לר"פ אירבך אב"ד פונקפורט) שהוא מקורו של הביאור"ל לזה, וז"ל "נ"ל הא דאין ברהמ"ז פוטר למעין ברכת ג', היינו דבתחילה המוציא לא עלה על דעתו שיפטור ברכת המוציא לא עלה על דעתו שיפטור ברכת המוציא לאותו מאכל, אבל כאן שרוצה לאכול אותה אלא משום ספק ברכה אוכל בתוך הסעודה, הרי מתכווין בברכת המוציא לפוטרו אותו, וא"כ שפיר נפטר, וכמו כן תמצא לקמן לענין יין שרוף תוך האכילה ע"ח".

(ואולי) זהו גם הביאור בדברי השעה"צ (סי' קע"ז סק"ג) שמה שאוכל עם הפת אינו צריך ברכה כיון שנמטל לפת, דהיינו שבכך שאוכל זאת עם הפת הוא מראה שזה חלק מהסעודה ולא דבר הנאכל לקינוח וכדו'. ואפשר שזה גם הביאור בדברי היד הקמנה שהובאו במשנ"ב (סי' קע"ז סק"ד) לגבי תבשיל מפירות מבושלים, שאם אין לו פרי חי יאכל תחילה וסוף עם פת. ולכאורה צ"ע מדוע לא צריך לאכול הכל עם פת, כמו להלן (בסק"ח), ולהג"ל י"ל דבכזה תבשיל סגי שאוכלו בתחילה ובסוף עם פת כדי שייחשב לחלק מהסעודה ולא לקינוח בעלמא. וע"ע בשעה"צ (סי' קע"ד סקמ"ה בסו"ד) שלטבול פת ביי"ש אינו מועיל רק לאותה חתיכה, "אם לא שיטבול בתחלה ובסוף כמו בפרות", ולכאורה צ"ע הרי בסק"ח לגבי פירות נקט שלא מועיל לטבול בתחילה ובסוף כדי לפטור את מה שבאמצע. ואולי גם כאן כוונתו היא כעין מש"ג, דכל דבר צריך לדון לפי ענינו, וביי"ש סגי בטבילה בתחילה ובסוף כדי להחשיב זאת כדבר הבא מחמת הסעודה שנפטר. וכמו תבשיל מפרות לדעת היד הקמנה. משא"כ פירות רגילים צריך לאכול הכל עם הפת כדי שיהיו חלק מהסעודה).

עה. לקמן ס"ס קע"ד כתב ההלכה ברורה שגם לגבי יי"ש בתוך הסעודה, אם מכוון עליו להדיא בברכת המוציא, נפטר מברכה.